

MAROSI SÁNDOR RÖVID ÉLETRAJZA

1929-ben született Soltvadkerten, a középiskolát a közeli Kiskunhalason végzi. Egyetemi tanulmányait 1947-ben Budapesten kezdi meg, majd az ELTE Bölcsészettudományi Karán szerez történelem-földrajz szakos tanári diplomát. 1951-ben az akkor alakuló Földrajztudományi Kutatócsoport tagja lesz, és máig a Földrajztudományi Kutatóintézetben dolgozik, néhány éve már nyugalmazott kutatóprofesszorként. Az 1950-es években kutatótársaival a Mezőföldön végez részletes geológiai-geomorfológiai kutatásokat, és a Dél-Mezőföldre vonatkozó szaktudományos ismereteket számos új eredménnyel bővíti ki. Szakmai vonzódása a homokterületek genetikai, morfológiai problémáinak vizsgálatához innen indul, majd az 1960-as évek végén Belső-Somogy kialakulásának és felszínalakjának feldolgozásában teljeseedik ki. Mindeközben tevékenyen részt vesz Budapest természetföldrajzi kutatásának munkálataiban is. A táj kutatásokhoz kapcsolódóan az 1960-as évektől kidolgozza egy akkor újak számító földrajzi irányzatnak, a tájértékelésnek az elvi-módszertani kérdéseit. Reprezentatív tájtípus vizsgálatainak eredményeit gyakorlati feladatokban hasznosítják. A Balaton kialakulásának problematikus kérdésköréhez az 1970-80-as években tesz hozzá időtállóan bizonyuló értékes megállapításokat. 1965-ben szerez kandidátusi, majd 1980-ban Akadémiai doktori (DSc.) fokozatot.

Kiemelkedő tudományszervezői és szerkesztői tevékenysége, amellyel nagymértékben szolgálta az új földrajzi eredmények publikálásának lehetőségét. Hosszú időn keresztül, 1952-2002 között szerkesztette az általa alapított tudományos folyóiratot, a Földrajzi Értesítőt. Az 1967-1988 között megjelenő és hat kötetet megélt Magyarország táj földrajza sorozatnak társszerzője és szerkesztője is, emellett sorozatszerkesztőként szerzett elvülhetetlen érdemeket a Földrajzi Tanulmányok kiadásában. Somogyi Sándorral közösen hosszú kutatómunka és a rokottudományok sokrétű együttműködésének eredményeként szerkesztették az 1990-es megjelenése óta sokat idézett és keresett Magyarország kistájainak kataszterét, amely a természetföldrajzosok körében alapműnek számít.

Kimagasló érdeme, hogy felismerte a táj földrajzi kutatásokban a különböző rokottudományi szakemberek szoros együttműködésének szükségességét, és ez is tükrözi tudományos pályájának külön értékét, komplex látásmódját. Tájanalízisének modellje a tájértékelésben nemzetközi szinten elismert. A hazai geográfusok fiatalabb generációinak körében az általa elindított táj kutatási irányzatok jelentik a tudományos pályájuk alapját. Az általa szerkesztett és többször társszerzőként írt könyvek és tanulmányok a hazai kutatások és az egyetemi geográfus-oktatás nélkülözhetetlen részei.

Magas szintű tudományos tevékenységéről tanúskodnak a Lóczy Lajos emlékérem (1982), a Széchenyi-díj (1990), az Akadémiai-díj (1991) kitüntetések, majd a Magyar Földrajzi Társaság elnökévé választása. 1995-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd 2001-től rendes tagja. 2002-ben a MTA Földrajzi II. Tudományos Bizottsága elnökévé választotta, majd 2003-ban a Magyar Földrajzi Társaság tiszteletbeli elnöke lett.

BESZÉLGETÉS MAROSI SÁNDORRAL 2006 FEBRUÁRJÁBAN, A FÖLDRAJZTUDOMÁNYI KUTATÓINTÉZETBEN, BUDAPESTEN

LAMPÉRT KIRILL¹ – RADVÁNSZKY BERTALAN²

Tisztelettel köszöntjük a professzor urat és hálásak vagyunk, hogy e kötetlen beszélgetés alkalmából fogadott minket. Engedje meg, hogy kérdésekkel forduljunk Önhez. Először is, meg szeretnénk kérdezni, hogy milyen is volt gyermekkorá és mi volt az, amiért a földrajztudományt választotta, mi volt az a motiváció, ami miatt ezen tudomány felé fordult? Hogy indult a pályafutása, gyermekkorától kezdve?

Elég összetett a kérdés kedves barátaim. A gyermekkorom Soltvadkerthez kötődik, nagyon népes családban éltem, oda születtem, sajnos elég régen, 1929-ben. Hogy mennyire népes a családom és a rokonságom mindmáig, kicsit visszautalok. Édesapám tizenkétgyermekes családban született utolsó előtti gyermekként. Ott Soltvadkerten különösen népes családok éltek, édesanyám hatodmagával volt testvér. Az teljesen más kérdés, hogy én az ő házasságukból születtem, de mindketőjük számára ez második házasság volt. Édesanyám első férje ott maradt az I. világháborúban a fronton, meghalt. Apám is akkoriban özvegyült meg. 1922-ben házasodtak össze. Nos, én meg hát máig nem tudom, hogy jöhettek a világra hét évvel később, de megtörtént. Ebből adódott az a sajátos családi szituáció, hogy volt nekem apám házasságából hozott öt féltestvérem, anyám házasságából hozott két féltestvérem. Egyikük sajnos fiatalon, tizenkét éves korában meghalt. Én viszont olyan családba születtem ezek szerint, ahol a legfiatalabb bátyám tizennégy évvel idősebb volt nálam. A legidősebb nővéremnek pedig volt egy idősebb fia mint én, aki ugye nekem rokonságilag az unokaöcsém, de ő volt egy évvel öregebb és ezen élcelődtünk sokat. Hát ilyen nagy családban nőttek föl, parasztszaládban, gazdálkodtak mindannyian. Megházasodtak a testvéreim, és azt mondták ez a kis gyerek, legalább egyedül, menjen tovább, tanuljon. Aztán így diplomázhattam később, de akkor még csak elindultam Soltvadkertről Kiskunhalasra. Vonattal bejáró diák voltam egész középiskolás koromban, kivéve azt az egy esztendő, amikor a háború miatt nem volt vonatközlekedés.

1 Doktorandusz, Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Földrajzi Intézet. Pécs, Ifjúság útja 6. 7624. kirill@gamma.ttk.pte.hu

2 Doktorandusz, Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Földrajzi Intézet. Pécs, Ifjúság útja 6. 7624. radberti@gamma.ttk.pte.hu

Akkor már ötödikes gimnazista voltam, a tanévnek is vége lett március végén, április elején a háború miatt. Ki kellett hagynom egy esztendő, azt az egy esztendő viszont sikerült bepótolnom két gyerekkori barátommal, soltvadkertiekkel, akik szintén így jártak. A kiskunhalasi gimnáziumban volt egy olyan rendes igazgatónk, aki megengedte azt, hogy tanuljunk egész nyáron. Beiratkoztunk a hetedik gimnáziumba anélkül, hogy a hatodik gimnáziumi anyaggal végeztünk volna. Azt megtanultuk és abból október-novemberben vizsgáztunk és így nem vesztettem időt. Tehát én koromnak megfelelő időben Kiskunhalason érettségiztem. A földrajz iránti szeretetem gyerekkoromtól végigkísért. Ugye falun élve – akkor még falu volt, ma város Soltvadkert – kint a határban a szüleim birtokain – nem sok volt nekik, de azért volt – részt vettem a paraszti munkában. Természetesen megszerettem a természetet, ott volt a szikes tavaktól kezdve a futóhomokig sok minden, a nádastól az akácossig, ami ugyan nem originális, de azért megszoktuk, mert az volt akkoriban inkább a jellemző. Szóval én nagyon megszerettem a természetet, jártam is a természetet kisgyerekkoromban biciklivel. Már ott használtam a lábaimat, tekertem, aztán sokat gyalogoltam is, sportoltam is apróságokat. Nem lett belőlem sohasem neves sportoló, de jó barátja voltam néhány későbbi válogatott futballistának gimnazista koromban. Úgy amatőrként fociztam, de főleg atletizáltam, magasugró voltam.

Az volt a kérdések, hogy a földrajzot hogy szerettem meg. Tehát adódott. Minden paraszt és paraszt származék eleve szereti a természetet, nyilvánvaló. Én is ezt tettem. Ehhez még hozzájöttek az elemi iskolai tanítóim is, például Kolta Rezső és Szakács László, akik akkoriban bíztattak, inspiráltak, érzékeltették velem a Föld és a környezet szépségét, aztán középiskolában a földrajztanárom, Jeremiás tanár úr még inkább inspirált. Úgyhogy megszerettem a földrajzot, de akkor még nem gondoltam, hogy én geográfussá válok. Annyira nem, hogy ugyancsak a származásomnál fogva, amikor érettségiztem, állatorvosnak akartam menni, mert nagyon szerettem az állatokat is, érthetően szintén otthoni indíttatásból. Óriási túljelentkezés volt a pesti Állatorvostudományi Egyetemen, töredékét vették fel azoknak, akik jelentkeztek. Engem sem, pedig nem volt fölvételi vizsga, így nem tudom, milyen alapon szortírozták azokat, akiket fölvettek és akiket nem. Aztán az még későbbi témánk lesz, hogy még mindig nem földrajzosnak köteleztem el magam, csak az indíttatásom és a szerelmem volt meg a földrajz iránt. Beiratkoztam a Közgazdaságtudományi Egyetemre 1947-ben érettségi után, ott viszont rájöttem két-három óra meghallgatása után, hogy hopp, ez nekem nem való. Akkor adódott az, hogy a Múzeum körúton, az akkori Bölcsészettudományi Karon kerestem olyan szakpárosítást, ami nekem megfelelt. Nagyon szerettem a földrajzot, akkor miért ne azt. Akkoriban még történelemmel volt párosítva a földrajz, és oda iratkoztam be. Na most visszatérve még a kérdések egyes részeire, mire nem válaszoltam?

Hogy hogyan is indult a pályafutása?

Hát így indult, hogy érettségiztem Kiskunhalason, az a minimum dolog volt ahhoz, hogy egyetemre kerüljön az ember. Az indíttatás megvolt a családi, környezeti háttérrel, a soltvadkerti meg a kiskunhalasi háttérrel. Az sem véletlen, hogy ez egy homokvidék ugye zömmel, ősvölgyekkel szabdalalt homokvidék, ahol sok a szikes tó meg egyéb szikes terület is. Szóval lehet hogy a későbbi pályafutásomra kihatott ez, hogy homokmorfológiával és homokterületekkel foglalkoztam, de az még odébb van. Egyelőre ott tartottunk, hogy beiratkoztam tehát végül is a bölcsészkarra, és ott hát nem igaz, hogy milyen mesterek kezébe kerültem.

Kik voltak ezek a mesterek?

Akkor Cholnoky Jenő még élt, volt alkalmam őt szakelőadáson hallgatni egyszer-kétszer. Az ő tanszéki utódja már Bulla Béla volt – nagyon fiatalon lett egyetemi tanár, a negyvenes években – és Mendöl Tibor. Két tanszék működött már akkor az egyetemen, a volt Cholnoky-tanszék kettévált. Mert ugye szakmai őseink egyrésze máshol, például Teleki Pál, Rónai András a Közgazdaságtudományi Egyetemen voltak földrajzprofesszorok. Itt a Pázmány Péter Tudományegyetemen, a későbbi ELTE-en Cholnoky utódjaként lett ez a két nagymesterem Bulla Béla és Mendöl Tibor. Azokban az években, amikor én hallgató voltam, alakult meg az Éghajlattani Tanszék a pesti egyetemen, Száva-Kováts József vezetésével. Hát ők voltak a mestereim, és a Bulla melletti Láng Sándor, aki később docens lett. Megszerettették velem a földrajzot. És még valami apróság: Múzeum körüti egyetemi tanszékünk épületével szemben volt a Központi Antikvárium. Nem volt sok pénzem, de én oda többször bementem és vásárolgattam földrajz kézikönyveket. Akkoriban már nagyon kapósak voltak a Magyar Földrajzi Társaság Könyvtára sorozat különböző kötetei, de ott rátaláltam Cholnoky Jenő „Életem, utazásaim, kalandjaim” című összefoglaló, életrajzi memoár kötetére, amit megvásároltam eléggé rongyos, kiolvasott állapotban, hiszen másokat is érdekelt. Három éjszaka nem aludtam, mert azzal foglalkoztam, hogy olvastam, és akkor aztán igazán beleszerettem a földrajzba, meg persze tanítómestereimnek, professzoraimnak az előadásai kapcsán is. Némelyikük úgy csinált, mintha használna valami segédeszközt, tartott a kezében valami papirost, néha ránézett, de tudom, hogy sosem használta. Abszolút szabadon adtak elő, és szabad volt közben kérdezni is a diákoknak. Láng Sándor különös ember volt, ő tartott akkoriban földrajzi prozemináriumi előadásokat, ami bevezetés volt a földrajzba. Először is odaadott a kezünkbe egy 20–30 oldalas stencilezett papírt, topográfiai adatokkal (városnevek, folyónevek, hegységnevek stb.), nem beszélve az országokról, természetesen. Azt mondta, hogy félévkor ezeket mindenkinek tudni kell, hogy hol vannak a Földön, mi a nevezetességük. Akkoriban még nem voltak egyetemi jegyzetek, de volt egy parlamenti szinten gyors- és gépíró adjunktus, Kurucz Andornak hívták. Abból élt szegénykém, hogy eladta filérékért a lejegyzett előadások anyagait, jegyzetként. Ebből tanultunk, és persze a professzorok min-

dig mondták, hogy ezt olvassátok, azt olvassátok, már első éves korunkban. Láng Sándor pedig nagyon szigorú ember volt, ha valaki valamit nem tudott, akkor kérlelhetetlenül beírta a rossz jegyeket az indexbe. Egyébként szabadbölcészek voltunk, indexbe föl kellett vennünk heti tíz óraszámú kötelező anyagot, azon kívül mindenki azt tanult, amit akart. Így aztán én fölvettem például Láng Sándornak ezt a kollégiumát is. Tandíjmentességi célból számított bele ez a tíz óra. Félévkor, elsőéves koromban jöttek a beszámolók, kollokviumnak hívtuk, kollokváltunk. Két nap eltelt és Láng Sándor a társaság nagy részének éppen csak hogy adott egy – akkoriban nem úgy szólt beírva, hogy elégséges, hanem – résztvevett beírást, az már egy nagyon rossz jegynek számított, de a nem felelt meg volt a legrosszabb. 140-en indultunk, amikor ismertette a házsabályokat első évfolyamunk első óráin, a terem befogadó képessége ülőhely tekintetében olyan 70-es volt. Következő órán már befértünk a 70 ülőhelyre, mert olyan házsabályokat követelt Láng Sándor és olyan követelményrendszert állított föl. Hát ezek után kerültem én oda a 70 közül az M betűs, abc sorrendbe a harmadik napon és én voltam az első, akinek jelest adott.

Mit kérdezett Öntől Láng Sándor?

Ilyenekkel kezdte, hogy rajzolja föl Észak-Rhodesiát, azután csillagászati földrajzi példát adott föl, mire én azt válaszoltam, hogy „Tanár úr, úgy mondjam, ahogy a Kurucz által összeállított jegyzetben van, vagy ahogy én gondolom?” (egy csillagászati földrajzi, matematikai megoldást is érintő példát) „Miért, hol az a jegyzet?” – valaki előkaparta a jegyzetet – „Kolléga úr, magának igaza van, Kurucz rosszul jegyezte le!”. Ezért kaptam a jelest többek között, mert észrevettem a hibát. Egyébként nagyon szigorú volt az első félévben, aztán második félévben megnősült. Mit ad Isten, egy évfolyamtársunkat vette feleségül, és teljesen megváltozott. Ugyan év végére adott nekünk záró dolgozat gyanánt egy-egy címet, témát. Nekem ezt adta: Az Al-Duna kialakulása. Ami volt hozzá szakirodalom, az egy német nyelvű munka volt. Aztán nagyon szépen megoldottam. Beültünk hozzá első tanévünk végén, akkor már komoly szigorlat formájában, és kérdezte az előttem ülő négy lányt – mert öten ültünk be egyszerre vizsgázni hozzá – és kiengedte őket szép jegyekkel, jelessel, jóval, mígnem ottmaradtam vele négyszemközt. „Kolléga úr, nagyon jó a dolgozata” – mondta, és tapasztalta a második félévben, hogy szépen feleltem órákon, mert középiskolás módszerrel a maga módján feleltetett is. „Nem is tudom, mit kérdezzek magától. Hát mondja el a jegyzet irodalomjegyzékét!” „Tanár úr, elnézést, de én azt nem tudom elmondani, sajnálom”. Én csak jót kaptam, miközben az előttem vizsgázók jelest. Egyetemi pályafutásom alatt nem hiszem, hogy volt földrajzból más jegyem, mint jeles meg kitűnő, de ez jó lett. A diploma megszerzése után Láng Sándor lett a legjobb atyai barátom. Emlegettük évtizedeken át, hogy ő kitolt velem, viccből persze. Ez volt az első évem. Aztán Bulla Béla is fölfigyelt rám, meg Mendöl Tibornál is általában jól vizsgáztam. Bulla különösen megszeretett. Bizonyára nem véletlen, hogy amikor ’51-ben utolsó évesek voltunk, s a Tudomá-

nyos Akadémia átszervezését – '49-ben volt ez – követően kezdték kialakítani az Akadémiai Kutatóhálózatot, benne a mai Intézetünk elődjét, sajátos pályára indított engem. Meséljek erről esetleg néhány szót?

Igen, ha megkérhetném professzor úr.

Ennek az az előzménye – én leírtam Intézetünk történetét sokszor, onnan is idézhetem –, hogy volt már régebben is Földrajzi Intézet, császári, királyi stb., de azok más feladattal voltak megbízva, meg volt a Kogutowicz-féle Földrajzi Intézet. De a közvetlenül már elődünknek tekinthető földrajzi intézmény odáig vezethető vissza, hogy Teleki Pál 1926-ban, Trianon után létrehozta az Államtudományi Intézetet, amit halála után órála neveztek el. Közben ide integrálták a Kolozsvárott működő Erdélyi Tudományos Intézetet, s az így működő kutató intézményt Teleki halála után Kelet-európai Intézetnek nevezték el, aztán ezen belül működött – utódjaként is egy kicsit pár éven át – négy intézmény. Ebből így három önálló intézet, a történettudományi, a nyelvtudományi és az állam- és jogtudományi. Ezek egy intézményi keretben voltak, és a Történettudományi Intézetben belül volt egy Földrajzi Könyv- és Térképtár nevű egység, gyűjtemény. 1951 nyarán idekerültem, a Földrajzi Könyv- és Térképtárhoz. A Történettudományi Intézettől kaptam a fizetésem, mert a miénk fiókin intézmény volt, a Zichy Jenő utcában, a VI. kerületben működött. Aztán később, október közepétől alakult az akadémiai önálló kutató intézmény, a Földrajztudományi Kutatócsoport. Így kerültem én oda Bulla jóvoltából, és az ő kiszemeltjeként – mert akkor alakult ez –, és ott volt négyöt ember már a Földrajzi Könyv- és Térképtárnál alkalmazásban, Simon László vezetésével, aki osztályvezetői rangban vezette ezt az intézményt. 1951 októberében Koch Ferencre bízták a majdani kutatócsoport megszervezését, úgy tetszik megalapítását, és egyedül én kerültem oda úgy, tudományos segédmunkatársként ehhez az intézményhez. Voltunk hatan, ebből aztán a következő évben már szépen gyarapodtunk. A hatból egy kutató státuszban lévő, Vagács András nevű kolléga volt, aki egyúttal a könyvtárnak volt a vezetője. S aztán volt adminisztrátorunk, egyszemélyben pénzügyes meg gyors- és gépíró, volt takarítónőnk, aki egyúttal kézbesítő is volt, és kartográfusunk, térképész kolleganőnk is volt. Tehát innen indultunk '51-ben. 1952-ben aztán már jöttek a később jól ismertté vált nevek, akik alapító tagnak tekinthetők: Pécsi Márton, Sárfalvi Béla, Szilárd Jenő, akivel én már régi barátságban voltam. Ő azok közé tartozott, akik első éves hallgató koromban, amikor a magyar szakszavakat is alig tudtam és Az Al-Duna kialakulása című dolgozatomhoz olvastam egy német nyelvű munkát, odaállt mögém „Segíthetek valamit kisfiam?” kérdéssel. Hat évvel idősebb volt Szilárd Jenő, hát persze, hogy megköszöntem neki a szakszövegeknek az értelmezését. Ebből lett aztán az a Láng Sándor által kitűnőnek minősített dolgozatom. Szilárd Jenő azt mondta, hogy „Ne magázz, tegezz!”, miközben akkor éppen még utolsóként doktorált a háborút követően, mert utána megszüntették a doktori címet sok évre. Akkoriban ez nagy szó volt, mert bizony több golya még „Kezét csókolommal!” köszönt és magázta az ötödéveseket, meg a diplomázókat. Ez volt még

akkor a háború után a szokás az egyetemen is. Ő abszolút barátilag kérdezett és segített nekem. Innen datálható a mi örök barátságunk, szakmai ikertestvérségünk, ha szabad ezt mondanom, rengeteget publikáltam egész életemben Szilárd Jenővel. Tehát ő ugye nálam hat évvel idősebb volt, de amikor én már ott voltam a Földrajztudományi Kutatócsoportban, akkor eszembe jutott Szilárd Jenő segítőtársam, aki akkor Alsónémediben tanár volt. Megkerestem őt, és Bulla Bélával – aki engem oda ajánlott – beszéltem, azt mondja „Jó, nagyon jó tanítványom volt” és Koch Ferenc is ismerte, aki akkor már a Földrajztudományi Kutatócsoport vezetője volt. Megkerestük Szilárd Jenőt Alsónémediből, ő jött már '52 februárjában. Sársávi Béla meg Pécsi Márton az egyetemen tanársegédek voltak és én csábítottam őket, meg Koch Ferenc és Bulla is ajánlotta őket. Fölidézve Pécsi Mártonnak a kérdését: „Lesz abból a kis kutatóhelyből valami, tényleg lesz az egy kutatóhely?” – mondta – „Hát ha jöttök, akkor lesz!”. Aztán jöttek, úgyhogy akkor szépen jöttek tavasszal: Pécsi Márton, Sársávi Béla, Szilárd Jenő, és az akkor végzős évfolyamból Góczán László. Ez volt a bázisa az intézetünk megalapításának létszámszerűen, illetve kutató létszámot tekintve. Aztán szépen fölnőttünk, nőttünk, nőttünk, nőttünk és kezdtünk egyre többet dolgozni.

Az akadémiai szakmai csúciszervünk, az Akadémiai Földrajzi Főbizottság – ilyen tudományos testületek alakultak – elhatározta, hogy induljon el az ország különböző szakmai föl kutatása, mert akkor volt már több tanszéki bázis, szellemi kapacitás és egy kis pénz is adódott. Egymillió forint volt akkor az Intézetünk költségvetése, és abban benne volt minden. Hát képzeljék el, hogy mit érne az ma, de akkor azért abból lehetett mit kezdeni. Ezt megelőzően földtanosok már kitalálták ezt és elkezdték az ország földtani térképezését. Nekem olyan szerencsém volt, hogy még hallgató koromban, éppen Bulla Béla professzornak az ajánlására már 1950-ben részt vettem a Földtani Intézet által végzett országos síkvidéki földtani térképezésben, 1950-ben Csongrád székhellyel hallgatóként, '51-ben még ugyancsak frissen végzetten (bár a diploma még nem is volt a kezemben) Dombóvár környékén. Ezek birtokában is már örömmel válaszoltam, mikor Bulla Béla azt mondta, hogy „Na akkor most a pesti egyetem kapja az országnak ezt a részét, a debreceni egyetem persze ÉK-en, a szegediek DK-en, a pécsiek Baranyában dolgoznak, és ti...” (a Földrajzi Kutatóintézetben lévő Marosi Sándor, meg Szilárd Jenő maga mellé vette Ádám László évfolyamtársamat) „...ti pedig” – azt mondja – „menjetelek síkvidékre, Dunántúlra, a Mezőföldre!”. Így kezdtem én ott kutatni. De még ezt megelőzően azt is elmondhatnám, hogy Láng Sándor, Leél-Őssy Sándor megrögzött terepre járók voltak és vittek minket még hallgató korunkban mindenhova. Az országot – akkor határokat nemigen léphettünk át – bemutatták, s ugyan ők hegyvidékiek voltak és bár nekem is volt vonzalmam hegyvidéki tájakhoz, mégis így osztották fel a terepet, hogy Ádám, Marosi, Szilárd menjenek a Mezőföldre. Ez nekem azért is szimpatikus volt, mert azért volt egy kis rokonság a Duna-Tisza köze meg a Mezőföld között, bár az egyik inkább homokos, a másik löszös, de azért ott is volt homok. Nem véletlen, hogy én vállaltam a Mezőföldnek a déli részét kutatás céljából, mert az

homokos terület, már akkor ennyit tudtunk róla, többet nemigen. Bár voltak előzmények, megelőző kutatások Kogutowiczról kezdve, de nem sorolom őket. Ádám László vállalta az ún. Észak-Mezőföldet, Szilárd Jenő az ún. Nyugat-Mezőföldet, én meg Dél-Mezőföldet.

Milyen emlékek fűzrik ehhez a kutatómunkához?

Na most ide aztán nagyon sok emlékem fűz. Ezt '52-ben kezdtük el, de nem voltam korábban sem messze, Dombóvár végül is ugyan már délebbre van és más táj, de ott már a földtani alapismereteket megszereztem. Itt meg a hazai indíttatás is volt a homok, s örültem hogy homok, bár volt ott lösz is. A Dél-Mezőföldet ugye megszakítják ezek az ÉNy–DK irányú szerkezeti meghatározott egységek, a löszös háta, például a dunakömlőd-paksi, aztán györkönyi stb., nem megyek aztán a Hegyhátig, és ezek között vannak a völgyek. Akkor Cece meg Nagydorog székhellyel táboroztam le az első gyakorlati évemben. Akkor én már kutató voltam és vihettem a hallgatóinkat, mert rám bízta őket Bulla, illetve ránk bízta terepgyakorlatra, úgyhogy ott húsz egyetemi hallgatóval voltam én, ugyanannyival Szilárd Jenő meg Ádám László; nagy létszámú évfolyamok voltak. Tehát '52-ben én már terepgyakorlatot vezettem friss diplomásként, akkori hallgatóknak. Hát ott bizony elég sok homokot találtam a Dél-Mezőföldön, és oda jutottam, amikor azt mondtam Ádám Lászlónak: „Te idefigyelj, ez egy nagy folyónak a terméke!”, és ugye a Sárvíz az átjön a Móri-árkon, találkozik aztán a Sió-Kapossal, és mennek le azon a völgyön, amiben ma is mennek, ugye mint egyesült hármas folyó. De ez, ami itt van Dél-Mezőföldön, ez annyi homok, hogy valahonnan annak származnia kell. Az biztos, hogy a Sárvíz valamikor nem kanyarodott el a Hegyhát töve irányába, hanem jött Németkéren stb. a Mezőföldön át”. Na, hát akkor az volt a divat, hogy mentünk a Földtani Intézetbe, az összes meglévő fúrászelvény leírását fölmarkoltuk és próbáltuk értékelni. Aztán ott terepen bizony 10 méteres kézi fúróval dolgoztunk. Fúrtunk személyesen, ha nem volt olyan ember, akinek egy kis pénzt adhattunk volna, vagy a hallgatók jöttek velünk esetleg, terepgyakorlatosok. Fúrtunk, és bizony találtam a Dél-Mezőföldön elég vastag folyóvízi üledékeket, fölül futóhomokot, alatta folyóvízi összletet, homokot, ott délen már homokot. Az Észak-Mezőföldön kutató Ádám Lászlónak mondanom kellett, hogy „Te, légy szíves adj nekem északabbról egy csomó kavicsot!”, mert egy folyónak az a természete, hogy előbb lerakja a durvább anyagot, azután a finom homokot. „Itt annyi finom homok van, folyóvízi homok, hogy nekem ehhez kellene egy nagy folyónak az északabbi üledéke, adj nekem ehhez föntebből kavicsmedreket!”. Ádám László szolgáltatta a Móri-árból kijövő folyónak, a Sárvíznek az üledékeit. Úgyhogy aztán azt elsőként írtam le, hogy bizony létezett egy Ős-Sárvíz, ami nem a mai helyén volt, hanem ment le nagyjából ÉNy–DK-i irányba, és még nem volt Duna sem, amikor ez a folyó átment a Duna–Tisza közére. Úgyhogy én ezt még annak idején, az '50-es évek elején Ős-sárvízi üledéknek tartottam egy csomó okból. Előbb járt ott mint a Duna, ami akkor még ugyancsak DK felé folyt, mielőtt ugye – most már vitatott kérdés, hogy mikor – azt mondtuk, az utolsó interglaciálisban nagyjából a Duna délnek vette az irányt a Pesti-síkságon. Elő-

te ugye felépítette a hordalékkúpját a Pesti-síkságon, ment DK-i irányba és rengeteg hordalékot rakott le, szóval ez már időben aztán meghatározható volt, hogy körülbelül mikor találkozhatott a Duna meg a Sárvíz, és a Sárvíz azóta nem ment már át a Duna–Tisza közére. Sőt ugyancsak tektonikus mozgások eredményeként átvette azt a tektonikailag, szerkezetileg meghatározott irányvonalat, amit nagyjából ma is követ a Hegyhát keleti peremén. Szóval ezek ilyen apróságok voltak. A Dél-Mezőfölddel elsősorban homokterületként foglalkoztam, aztán később kimutattam, hogy az a nagy Paks alatti bekanyarodás, ahogy én elneveztem „Dunaszentgyörgyi-Alpok” K-i, DK-i meredek lejtője (Alpoknak számított egy kétszáz-néhány méter magas kis hátacska) is a Duna munkájának az eredménye. Tehát ott találkozott délen a két folyó, a Duna fölvette az észak-déli irányát, utána, ahogyan adonyi öblözetet csinált, meg bölcskei öblözetet csinált Duna üledékekkel, úgy csinált egy nagy Dunaszentgyörgy-Medina-harci öblözetet is. A közös hordalékkúpja a Dunának meg az Ős-Sárvíznek az, ami ma ott a Dél-Mezőföldön, szintén nyomozható. Úgy jellemeztük annak idején, és nincs rajta mit változtatni, hogy ez egy újpleisztocén teraszfelszín. Sok minden érdekesség mesélhető még abból az időszakból. Lényeg az, hogy a Mezőföldet szépen, szisztematikusan biciklivel, előtte még gyalog, aztán néha már motorbiciklivel bejártuk és rendszeresen csináltunk ún. konzultatív bejárást Ádám László, Marosi Sándor meg Szilárd Jenő. Egymás területét megnéztük, kerestük a kapcsolatokat a területek között és eredményeink között. A Tudományos Akadémia vezetői olyan rendesek voltak, hogy az '50-es évek elején, amikor az egész akadémiai kocsipark négy autóból állt, egyiküket használta az Akadémia vezetője, Rusznyák elnök úr – sztoriként megemlíthetem, hogy ő írta alá életem első kinevezési papírját, ő vett föl az Akadémia állományába és aztán lettem csak a kutatócsoport tagja –, s adtak nekünk havonta három napra, ún. konzultatív bejárási célból az intézeti kutatócsoportunk részére akadémiai kocsihaszonlatot. Ez akkora dolog volt, hogy akkor kezdő kutatók beültünk abba az autóba, és három nap alatt bejártuk hol a Nyugat-, hol a Dél-, hol az Észak-Mezőföldet, vagy néha egyszerre többet is, ahol volt mit összehasonlítani. Mi hárman beültünk az Akadémia szolgálati kocsijába. Ez óriási segítség volt az akkori ellátottság, eszközállomány mellett, hogy mi ilyeneket csinálhattunk. És mi volt például a fúrófelszerelés? Az ott csörgött a bicikli vázához kötve, három, négy fúrószerű, méteres fúrószerű. Ha kellett, akkor hárman egyszerre mentünk, és akkor elfért a tíz méteres, mert abból állt a készülék (tíz méteres kézfűró, ezt úgy hívtuk). Ott zörgött nekünk a földvári fúrófejjel, meg a spirál fúrófejjel, és ahol jónak láttuk, vagy a terep meg érdeklődés megkívánta, ott bizony leeresztettük néha tíz méterig a fúrófejet. Hát ugye mindez a Mezőföldön volt. Akkor már híres volt a paksi feltárás, amit előttünk éppen Bulla Béla tanulmányozott, és meg kell említem Scherf Emilt is. Persze hogy izgatott minket a nagy vastag löszfal, a téglagyár löszfala Pakson. Aztán azt közösen Ádám, Marosi, Szilárd fölvételeztük, úgy ám, hogy 10 cm-enként mintavétel. Találtuk ott azt a rengeteg fosszilis talajt, ami között nem mindegyik volt erdőtalaj, és kíváncsiak voltunk, mi van a téglagyári fenékszint alatt a fal tövében. Oda is lemélyítettünk egy tíz méteres fúrást, és meglepetésre még tartott tovább a löszösszlet, mígnem elértük akkoriban a pleisztocén bázisának tekintett vörösagyag szintet. Akkor, miközben tudtuk, hogy a vörösagyag kli-

matikus viszonyokhoz kötött, azt gondoltuk, hogy az a pliocén-pleisztocén átmenet, a pannont fedő vörösiszap. Erről aztán külön tanulmányt írtunk már 1954-ben „A paksi löszfeltárás” címen, hárman. Közben publikáltunk, ki-ki arról a területről, ahol éppen dolgozott. Úgyhogy az '50-es években nagyon sok tanulmány született már a Mezőföldről, mígnem aztán sok eredményt elérve úgy gondoltuk, hogy csinálunk egy kötetet. Na, de hát ahhoz kellett a többi természetföldrajzi tényező földolgozása is, mert mi geomorfológusokként kezdtük ezt a munkát, némi geológiai alapismeretekkel. (Én különösen részt vettem, de Szilárd Jenő meg Ádám László is részt vett a Földtani Intézetnek a felvételi munkálataiban.) Tehát föl kellene dolgozni az éghajlatot, így megnyertünk hozzá egy jeles klimatológust, Hajósy Ferencet. Kellene a növényzet. Boros Ádám neves, akkor már öreg botanikus volt, így Bulla segítségével kellett hozzá, mert „gyerekeként” azért mégse mertünk ilyen embereket fölkeríteni társszerzőnek. A vízföldrajzi földolgozásra vállalkoztunk Szilárd Jenővel ketten, úgyhogy akkor mértük ám a vízhozamokat, különböző időszakokban, különböző csapadékos időszakokban, minden folyónak a vízhozamát. Közöltük, saját méréseink alapján is, nem csak a VITUKI adatbázisára támaszkodtunk, hanem saját magunk vízhozam méréseket, víz hőmérséklet méréseket végeztünk stb. Na és akkor a talaj. Hál' Istennek akkor volt már két neves talajföldrajzunk, akik már a Treitz-féle térképezés idején is dolgoztak a MÁFI szervezte talajtérképezésben geográfusokként. Geográfus professzorok lettek később Korpás Emil meg Aldobolyi Nagy Miklós. Közülük Korpás Emil vállalkozott arra, hogy földolgozza a Mezőföld talajait. Loksa Imre barátunk volt még az egyetemről állattanos, zoológus, – szegény, nyugodjék már ő is békében – ő meg az állatföldrajzi fejezetet írta meg. Hát így született meg A Mezőföld természeti földrajza című monográfiánk, ami 1959-ben jelent meg. Előtte már mást is kutattunk, majd arról is még mesélek, akkor már Budapest környéke volt a fő kutatási témánk, nekem is. Ez akkor azért volt nagy szó, mert ugyancsak ez a földrajzi csúcsszerv, akadémiai csúcsszerv kitalálta, hogy elég sokféle folynak kutatók az országban, mert ezt az 50-es évek elején beindították. Mindegyik egyetemünk dolgozott már itt-ott, ami közelebb volt az egyetemi, intézeti bázisukhoz.

Láng Sándor hagyományosan középhegységi kutató volt, az ő kötetével indult a Földrajzi Monográfiák című sorozat. Kár, hogy tíz kötet megjelenése után, egy évtized múltán megszűnt, mert ez egy nagyon hasznos szakmai sorozat volt. Láng Sándor a Mátra és a Börzsöny témát dolgozta föl, az volt a Földrajzi Monográfiák sorozatnak az első kötete. Mi meg akkor még „taknyos” fiatalok nagyon büszkék voltunk rá, hogy a második kötet a Mezőföld természeti földrajza volt, és csak azután jöttek a többiek. Jakucs László, Lovász György, Borsy Zoltán voltak egy-egy kötetnek a szerzői. Pécsi Márton Duna-völgye is ebben a sorozatban jelent meg, és aztán társadalomföldrajzi kötetek, Enyedi Délkelet-Alföldje, Sársalvi és Asztalos Duna–Tisza köze gazdaságföldrajza. Szóval azért ez komplex földrajzi sorozatként indult. Szerencsém volt, hogy többet ezek közül szerkeszthettem is. Mint ahogyan szerkeszthettem rögtön idekerülesem után a Földrajzi Könyv- és Térképtár Értesítője címen a Földrajzi Könyv- és Térképtárnak akkor már két éve megszületett, sokszorosított, stencilezett kiadványát. Kik voltak az első szerzői? Bulla Béla mesterem, Miháltz István, Sümeghy József,

akik a síkvidéki földtani térképezési munkálatokat irányították, a Duna–Tisza közéről nagy viták voltak közöttük. Amikor én Bulla mesteremhez odamentem az általam kicsit megszerkesztett, átszerkesztett kéziratával, nem volt rá szükség, hogy szerkesszem, de azért egy-két gondolattal félve odamentem hozzá kérdezni: „Professzor úr ezt így gondolnám.” „Kösz, fiam, nagyon jó, igazad van.” Szóval én akkor elkezdtem a szerkesztést, később aztán mérhetetlen mennyiségű szerkesztői munkámat. 1952-ben átkereszteltem ezt a folyóiratot és onnan nevezzük Földrajzi Értesítőnek. Tehát ’52-től ha úgy tetszik, úgy szokták mondani, hogy Marosi az alapító szerkesztője a Földrajzi Értesítőnek, ami már az 55-ik évfolyamában van. Szóval tényleg szerencsém volt szerkeszteni addig, amíg nem főszerkesztője lettem a folyóiratnak. Nem hagyták később sem ezek a szakmai gyerekeim, hogy leszerepeljek, érdemeimre való tekintettel kitalálták azt – ilyet még nem is hallottam –, hogy tiszteletbeli főszerkesztője vagyok már évek óta a Földrajzi Értesítőnek. Büszke vagyok a folyóiratra, több mint ötven kötetét tényleg effektíve én is gyártottam, ami azt jelenti, hogy a kéziratokat nyomdakész állapotba hoztam, aztán négyszer kellett minden cikket elolvasnom ahhoz, hogy az megjelenhessen, a korrektúrákat is beleszámítva. Sok kiadóval volt szerencsém dolgozni, rögtön persze az Akadémiai Kiadóval. Úgyhogy ha most méterben kéne számolni a könyvespolcon, akkor jó hat méter, amit szerkesztettem. Abból több mint egy méter, amit írtam is. Adta az Isten nekem tehát azt a lehetőséget, hogy a Földrajzi Értesítőt mindvégig szerkeszthettem, aztán a Földrajzi Közlemények szerkesztő bizottsági tagja lettem hosszabb ideje. Közben a *Studies in Geography in Hungary* sorozatban is sokat kellett ilyen tevékenységet végeznem. Az intézeti Földrajzi Tanulmányok kiadványsorozatnak (nem csak intézetiék írtak bele, de többnyire intézetiék) is huszonegy néhány kötetét volt szerencsém szerkeszteni. Aztán a Magyarország tájföldrajza sorozatot, de az még jóval később jött. Azt még nem fejeztük be, csak hat kötet jelent meg és nincs az a szakmai csapat, amit össze lehetne szervezni, hogy fejezzük már be az Északi-középhegységet, mert az hiányzik ebből a sorozatból. Volt szerencsém az első pillanattól kezdve azt is csinálni. Aztán rengeteg egyetemi jegyzetet, tankönyvet szerkesztettem, népszerűsítő kiadványokat. A Móra Kiadónál a Fiúk évkönyve, Lányok évkönyve, én indítottam be a szerkesztőség egyik tagjaként ezeket az ’50-es évek végén, ’60-as évek elején ifjúságnak szóló, népszerűsítő köteteket. Büszke voltam arra, hogy Bulla nagymesteremnek a Magyarország természeti földrajza című kötetét szerkeszthettem, két kiadást élt meg. A Gondolatnál szerkesztettem a három kiadást megélt, húszezer példányban megjelent Európa I.-II.-öt is.

Melyik nőtt igazán a szívéhez a professzor úrnak, amelyikre még a mai napig is büszke?

Nem szégyellem egyiket sem. Amire büszke vagyok, az természetesen az Értesítő, ami egy nagyon hosszú évjáratú kiadvány, és a világ minden részébe eljutott, mert ugye három-négy nyelvű rezümével kiegészített tanulmányosorozat, és nem csak tanulmányok és értekezések rovattal, hanem vitarovattal. Azt élveztem nagyon, mert „összeugrasztotta” a szakmabelieket, vitázhattak erről vagy arról a kérdésről.

Volt rá eset, hogy nagyon komoly viták hangzottak el?

Hogyne, ajaj, Hogyne!

Melyik volt a legjellegzetesebb vita?

Kérlek szépen, most mit mondjak? Tájvita elég sok volt, én is táj földrajzos voltam, aztán kibékítettem őket. Száva-Kovács Endre, a volt meteorológus professzoromnak a fia, aki táj földrajzzal foglalkozott, igen konstruktív vitázó volt. Aztán a földrajzi elméleti kérdésekben nagyon sok vita volt. Mendöl Tibor és Markos György más témában nagyon sokat, és gyümölcsözően vitatkoztak. De még fiatal emberek is, például Becsei József mert Mendöl Tiborral vitatkozni, és jellemző, hogy tavaly volt Mendölnek a 100. jubileumi születésnap ünnepsége, aminek Becsei József a fő szervezője volt, annak a Mendöl professzornak az ünnepségén, akivel fiatal kutatóként mert vitatkozni.

Az Értesítőben volt egy Szemle rovatunk. Abban mi olyan anyagokat közöltünk, amik nem saját termésűek, de hogy az olvasóinkat és a geográfusokat tájékoztassuk, nemzetközi anyagokat ültetünk át magyarra. Volt, és persze most is van a recenziós Irodalom című rovatunk, és a Kisebb Közlemények, amely tényleg, szó szerint kisebb lélegzetű, de alapvetően új eredményeket tartalmazó írásokat közöl, illetve van még Krónika rovatunk is. Aztán bevezettem ugyancsak a Földrajzi Értesítőbe több évtizeden át, a Földtani Intézet Évi Jelentései című, akkor minden évben megjelentetett sorozatukat például véve a mi Intézetünk, a Földrajztudományi Kutatóintézet éves beszámoló jelentéseit, de úgy, hogy azt jórészt én állítottam össze. Pláne amikor már az Intézet igazgatóhelyettese lettem. Előtte öt éven át tudományos titkár voltam. Tehát mindig voltak ilyen társadalmi beosztásaim is, hogy mondjam, irányító, szervezői feladataim is, nem csak kutatói, meg nem csak szerkesztői. Meghonosítottam a Földrajzi Értesítőben és két évtizeden át publikáltam Intézetünk előző évi eredményeit. Amikor megszűnt az igazgatóhelyettesi funkció, nem volt aki helyettem csinálja, úgyhogy azóta ez nincs, bár mindmáig hasznos lenne. Érdemes visszalapozni, hogy melyik évben mit is csinált ez az Intézet. Tájékozott voltam funkciónál fogva is, igazgatóhelyettesként nekem ismernem kellett, mit csinál Jancsi, Jóska, Pista kollégám, meg az Edit kolleganóm. Ők megírták a jelentéseket, nagyon szigorúan meg kellett írni minden évben. Sőt, mondjam azt hogyan kezdődött a

pályám? Még a kezdetek kezdetén, 1951-52-ben az volt a rend, hogy munkatervet csináltunk napra lebontva, legalábbis hétre lebontva. Minden héten összejött az a hat-nyolc kutató az Intézetünkben, aki terepet járva, vagy statisztikai hivatalt vagy ilyen-olyan önkormányzati (akkoriban tanácsi) hivatalt járva gyűjtötte az adatokat, amiből aztán lettek a tanulmányok. Minden héten az igazgató szobájában összeültünk hatan, nyolcan, tizen, később már húszan is voltunk maximálisan. Mindenki elmondta, hogy mit művelt az előző héten. Szó szerint le is kellett írni pár oldalban, és beszámoltunk egymásnak, tájékoztatási, tapasztalatszerzési célból is. Máig megvannak ilyen beszámoló jelentéseim, meg olyan emlékeim, amikor Sztálinvárost kezdték építeni, vagyis már építették is. Szilárd Jenő kollégámmal (Ádám László nem volt kollégánk, ő csak a forradalom után került az egyetemről át az Intézetünkbe, tanársegéd volt Bulla mellett) kiszállásainkról hoztuk a beszámoló jelentéseinket az Intézetbe sokszor együttesen, ha éppen együtt voltunk terepen, vagy ha ő más területen volt, ő a Nyugat-Mezőföldről, én a Dél-Mezőföldről. Most ezt sztoriként mondom el, mert aranyos. Mikor írásban odaadtuk Koch Ferenc intézetvezetőnknek a dunai magasparton végzett első vizsgálataink konklúzióit, eredményeit és leírtuk, hogy ez nem valami jó telephelyválasztás volt, mert csuszamlásveszélyes az a dunai magaspart, azt mondja Koch Ferenc: „Na ezt gyorsan az íróasztal legmélyére, vagy én széttépem!”. Vitálist, aki geológus volt, azért mozdították el aktuális beosztásából, mert le merte írni, hogy nem tanácsolja az akkori Sztálinváros odatelepítését. Mit ad Isten, aztán bekövetkezett egyszer-kétszer nagyobb csuszamlás, ma már persze ki van megfelelően építve a part, úgyhogy ma már nem kell félni, de akkoriban ez bekövetkezett. A csuszamlásokról eszembe jut egy teljesen más dolog, 1985 őszén volt a berhidai epicentrumú földrengés. Akkor már régen túl voltam a somogyi munkálatokon is, de a Balaton környékén még néha kutattam. Természetesen az ember azonnal ugrik le például katasztrófa hírére. 1986 tavaszán nagy omlás volt a balatonföldvári magasparton, ami többször volt már veszélyeztetve. Hiszen a balatoni magaspartok sorstársai a dunai magaspartoknak, más földrajzi helyzetben. Itt egy sajátos, speciális helyzetet akarok elmondani, ezért jutott eszembe, hogy mi minden függ attól, hogy mi is az a csúszólap, meg merre dőlnek a rétegek stb. Nagyon érdekes volt, hogy '86 tavaszán bekövetkezett ez a balatonföldvári omlás, mert később aztán kiderítettük, hogy nem csuszamlás. És miért nem csuszamlás, mi volt a szerencse? Mert ott a vízzáró pannóniai agyagos alapzat dél felé lejt, el a Balatontól, tehát ott csuszamlás nem lehetett, csak omlás. Az omlásnak megvolt az előzménye. Előző őszi berhidai földrengés megrepszett ott egy partrészt, amibe, szó szerint a repedésbe az egész téli csapadék belement, aztán fagyás, olvadás, fagyás, olvadás, és tavasszal az a repedés már úgy megnőtt, mélyült és szélesedett a felső része, hogy az omlott le a tavasi olvadáskor. Ezt, mint érdekes szakmai példát, epizódot mondtam el a szakmánk területéről. A dunai magaspartnál most is vannak, főleg itt Érd környékén mostanában is előfordulnak omlások. Sok minden attól is függ, hogy milyen a csúszólap, amin a víz mozogni és mozgatni tudja a fölötte lévő vízáteresztő permeábilis üledéket, hogy omlik, vagy csúszik attól is függ, hogy milyenek a rétegvizviszonyok. Hova térjünk vissza?

A kutatására. A kutatási terület miért változott a Mezőföldről, a főváros környékéről Somogy, meg a Balaton irányába?

Mert kérlek szépen, adódtak a leckék. A Mezőföldet befejeztük, de már közben volt rá országos, sőt szélesebb körű igény, hogy Budapest főváros földrajzát dolgozzuk föl. Elkezdtük az '50-es évek közepén „gőzerővel” szervezni a budapesti komplex kutatásokat, és kitaláltuk, hogy ez ne csak földrajz legyen, hanem komplett feldolgozás. A könyv címe később az lett, hogy Budapest természeti képe. Ez is Bulla ötlete volt, aztán Pécsi Mártonnal, Szilárd Jenővel hárman szerkesztettük és szerveztük is a kutató brigádot. Az nekem óriási szerencsém, egész életre kiható előnyöm, hogy olyan szakemberekkel jöhettek össze, egy szervezői, ha úgy tetszik kutatói gárda tagjaként, később szerzői gárda tagjaként is, sőt szerkesztőként még inkább, akik akkor a legnagyobb nevek voltak. Csak a földtanból említem például Mauritz Bélát, Schréter Zoltánt, Scherf Emilt, aki előtte már Pakson dolgozott és szakmai elődünk volt a feltárás földolgozásával, és Horusitzky Ferencet. Horusitzky Ferencről eszembe jutott – aztán folytatom a többi rokontudományi, öreg, atyai barátaimmal –, amint hordozgatta be a kéziratait 5-10 oldalanként nekünk, szerkesztőknek. Ő rímfaragó is volt és nagyon aranyos, nagyon megszeretett engem, de alig volt olyan lap a kéziratából, hogy ne lett volna rajta egy vörösbor folt. Soha nem láttam ivott embernek, de szerette a bort, rácsöppentette a lapokra, és mindig elnézést kért. Azt mondja „Na most idefigyelj, mielőtt a kéziratomat néznéd, hallgass meg a legújabb versemet!”, én meghallgattam és mindig megdicsértem. Úgy megszeretett, hogy azt mondja: „Te ide figyelj, van nekem egy nagyon-nagyon tündér lányom, vedd már feleségül!”. „Hát nem tehetem Feri bácsi, nő vagyok” „Na és, elválsz, vedd el, hidd el” – azt mondja – „nagyon okos lány, mert az apjától örökölte az eszét, hát nem olyan szép, azt az anyjától örökölte.” Ilyen jó barátságba keveredtem ezekkel az öregekkel. Zólyomi Bálinttal, aki Budapest növényföldrajzát szinte élete legnagyobb munkájának tartotta, pedig nagyon sokat alkotott Zólyomi Bálint geobotanikus, aki földrajzzal is foglalkozott, készített Magyarország tájfelosztás-térképet is valamikor. Nagyon jóban volt Bulla Bélával és másokkal is. Ők egy generációba tartoztak, Bulla 1906-os, Zólyomi 1908-as. Nagyon jóban voltak és én „taknyos” gyerek is bekerültem a kegyeikbe. Zólyomi Bálint azok közé tartozott, aki amikor én abszolút kezdő voltam, azt mondta, hogy „Légy szíves tegezz vissza, még azt se mondd, hogy bátyám, még azt se mondd, hogy Bálint bátyám. Tegezz vissza!”. Hát ilyen abból a generációból ő volt, meg Szabó Pál Zoltán, aki ugyanezt mondta nekem, pedig ő csaknem három évtizeddel idősebb volt, mint én.

Budapest földrajza?

Igen, Budapest természeti képe nagyon összetett, szakmailag konvergáló csapatnak az alkotása lett. Végül is ez lett belőle. Annak idején több kötetre terveztük a Budapest földolgozást, fővárosunk feldolgozását, az első kötet tökéletesre sikerült. S mint mondtam, nagy szerencsém volt a geo-

lógusok akkor idősebb generációjának tagjaival atyai barátságba keverednem, mármint ők voltak az én atyai barátaim. Zólyomi Bálint pedig a növényföldrajzi feldolgozást végezte el, amit élete legnagyobb, legsikeresebb munkájának tartotta. Hogy hogyan készült el, azt én tudom, mert szerencsém volt végignézni. Ő is úgy hozta be a kéziratokat az Intézetbe két-három naponként. Akkor a Nádor utcában volt az Intézetünknek a székháza, mert '54-ben a Zichy Jenő utcából átkerültünk az akkori akadémiai nagy épületbe, a Nádor utca 7-be, és ott voltunk addig, míg aztán meg nem kaptuk a forradalom után a volt ÁVH-nak az egyik épületét, az Andrássy út 62-t. Ez a Budapest kötet jórészt ott készült a Nádor utcában, és oda bejártak az öreg geológusok is hozzánk, mint szerkesztőkhöz. Ugye oda járt Zólyomi Bálint is, aki a ragyogó növényföldrajzi feldolgozást végezte, és már említettem Horusitzkyt, aki vörösboros foltokkal a kéziratán jelent meg és verseket hallgattam tőle, a saját költeményeit. A kézirat feldolgozása már nagyon előrehaladott állapotban volt, de Zólyomi Bálint mindig késett egy kicsit. S azzal büntettük atyai barátunkat Pécsi Mártonnal, meg Szilárd Jenővel, mi szerkesztők, hogy bezártuk Pécsi Márton szobájába és azt mondtuk, hogy addig nem jön ki, amíg három-négy-öt oldalt nem produkált. Azt mondja jó, de ehhez adjatok két decis kis üveget. Ugye a két deci az vagy barack- vagy cseresznyepálinka volt, meg egy szendvics, vagy kettő, és naponként megtermelte a maga négy-öt oldalát. Kéziratának utolsó négy-öt oldalát – csak aranyos sztoriként mesélem el – az Akadémiai Nyomda helyiségeiben a szedőgép mellé állva a szedőnek diktálta. Ilyen neves, világhírű emberekkel volt szerencsém fiatalon kapcsolatba kerülni. Fekete Zoltán, kiváló talajtanosunk írta a talaj fejezetet, a többit hadd ne is soroljam. Szóval rendkívül neves rokontudományi szakemberekkel volt szerencsém kapcsolatba lépni. A velük való ilyen együttműködés biztos, hogy nekem adott löketet, indítékot arra, hogy a földrajz egész szakterületére, illetve a földrajzi diszciplínák összes szakterületére kiterjeszkedett az érdeklődési köröm, leginkább talán a talajtan irányába. Volt szerencsém megfogalmazni nagyon-nagyon régen, hogy a talaj az a természetföldrajzi tényezők közül, amiben tükröződik minden más természeti tényező, a litológia, ami geológiai téma, a klíma, ami az atmoszféra, a víz, ami ott fönt, lent stb. a talajban is ott van és hát ezeknek, mint tájalkotó tényezőknek is az együttese. Szóval ezért volt nekem nagy szerencsém a talajtan irányába elmenni. A talajról szoktam azt mondani, hogy benne tükröződik az összes tényező, ahogy a talajtanosok mondják, talajképző tényezők. Valóban, ezek együtt válnak a talaj alkotórészeivé, és a talajból én meg tudom állapítani, hogy milyen folyamatok zajlottak le. Nem véletlenül vannak a tanulmányaimban olyanok, mint a lejtőfejlődés a talajképződés és talajpusztulás függvényében. Talajerózió, ezt szokták mondani, én nem szeretem a talajerózió kifejezést, az talajlepusztulás, a víz meg a szél hajtja végre az eróziós tevékenységet. Közeli barátságba keveredtem a talajjal foglalkozva, és annak révén természetesen előzetesen a talajtanosok legkiválóbbjaival, például Stefanovits Pállal. Fél évszázados barátság fűz hozzá máig, hál' Isten 85 éves elmúlt és még mindig nagyon-nagyon jó barátságban vagyunk. Rengeteget voltunk együtt terepen. Rengeteg talajtani, talajföldrajzi ismeretet szereztem tőle, ő pedig le is írta, hogy tőlem is tanult földrajzot, pedig hát volt neki földrajzos indíttatása bőven. Szóval nekem óriási szerencsém volt, lehet hogy funkciómnál fogva is, szerkesztőként. Minden ro-

kontudományi szakember jelesével volt szerencsém, ha másként nem, mint szerzővel, aztán mint munkatárssal is kapcsolatba kerülni és együtt alkotni is sokszor, például a botanikusoknál Zólyomi révén Jakucs Pállal, Juhász-Nagy Pállal stb., nem sorolom tovább, aztán a talajtanban még Várallyay Györggyel is. Velük mindenütt volt alkalmam, egészen a Nemzeti Atlaszig szintetizálóan, meg a Magyarország kistáj kataszteréig együttműködni és termékenyíteni egymás gondolatait. Nekem tehát adódott a sorstól és az érdeklődésemből fakadóan, hogy ezért lehetett talán egy kicsit szélesebb a kitekintésem és a szemléletem, mint az átlag geográfusé. A földrajzi tényezők, a természetföldrajzi tényezők együtt hatnak, és ha ezt nem veszem figyelembe, akkor esetleg téves vágányra jutok és nem tudok értékelni bizonyos jelenségeket. Budapesten belül is nem véletlenül síkvidéki részt választottam, mivel előzőleg a Mezőföldön dolgoztam, és tapasztalhattam a szél felszínalakító munkáját. A futóhomok-területek alapja Magyarországon a legtöbb esetben folyóvízi homok. Ha nem direkt a pannon homokon van defláció, akkor bizony folyóvízi hordalék az, mégpedig a finomszemű homok, folyóvízi homok az, amin a szél tud dolgozni, ha olyanok a klimatikus viszonyok, de ehhez kellene megfelelő száraz viszonyok, ami ugye a pleisztocénben volt, és volt a holocénnek is ilyen szakasza, például a mogyoró fázisban. Ez volt a Dél-Mezőföldön, amit tapasztaltam, utána idesodort a sors a Pesti-síkság déli részére, ugyancsak homokterületre. Akkor már rájöttem és megfogalmaztam, hogy a magyarországi homokterületeken nincs sivatagi forma. Azelőtt Kádár László, aki járt Líbiában, homokterületeken kutatott, látta ezeket a hosszú-hosszú formákat, és le is írta a líbiai buckát, mint a barkánok összeolvadását lineáris formává. Én viszont, itt vele is vitatkozva, megismerve már akkor a Mezőföldet, Budapestet, Belső-Somogyban nem véletlenül kerültem megint homokterületre. Ezek alapján szakmai, általános földrajzi előzményeim egyikének, legfontosabbnak tekintettem azt, hogy kiiktattam Magyarországon a homokterületekről a kötetlen homokformákat. Csak félig kötött homokformáink vannak, amelyek megfelelő éghajlati viszonyokhoz kötődnek. Ha voltak valamikor is kötetlenek, barkánról nyomaiban sem tudunk. A Kádár-féle líbiai buckákat is megmagyaráztam, hogy ezek részben maradékgerincek, amiket a szélbarázdák vesznek közre, innen is egy szélbarázda, onnan is egy szélbarázda, és köztük bizony az maradékgerinc genetikai szempontból, nem pedig líbiai bucka, amit Kádár a Nyírségből is leírt. Sokat vitatkoztam erről, a líbiai buckákat behelyettesítettem olyan garmadákkal is, amik messzire-messzire hosszanti vályúból indulnak, tehát nem kifejezetten a barázda és garmada ismert páros formájában jelennek meg, hanem hosszan elnyúlnak, és ezeket elneveztem – azóta a szakirodalom is használja – hosszanti garmadabuckáknak. Ezek formailag pont olyanok, mint a Kádár-féle líbiai buckák, csak genetikailag mások, szélbarázdák anyagából származó fölhalmozódás-formák. A homokterületeket később részletesebben tanulmányozva még egy terminus technicust szültem. Bulla kitalálta a lepelhomokot, ami lepel formájában szétterült homok, főleg a Duna–Tisza közén. Még az '50-es évek elején volt szerencsém szerkeszteni az ő dolgozataikat, és Sümeghyvel való vitáikat, a Duna–Tisza köze kialakulásával – hordalékkúp, nem hordalékkúp – kapcsolatban. A lepelhomok analógiája, ami értelmezésem szerint kőzettani fogalom, földtani fogalom, én a formát neveztem el. Ugyanarról van szó, csak az mint

üledék lepelhomok, mint forma homoklepel. Csak ennyi az egész. Abszolút apróság. Aztán volt szerencsém megírni, szintézisbe foglalni egy tanulmányban a magyarországi futóhomok-területek genetikai helyzetét és formakincsét. Ez egy szintetizáló munkám lett aztán. A Budapest könyv megszületett és óriási kötet lett. Mondtam, hogy sík- és dombvidéki geomorfológusként kezdtem, itt meg hát gyerekkori szerelmemmel foglalkozhattam. Úgy adódott, hogy Budapest természeti képe publikálása után '58-ban azt mondták, hogy ebben annyi minden van, ami nem csak földrajz. Hát tényleg, hála Istennek. Nagyon-nagyon közkedvelt, óriási publikáció lett. Aztán „meggyártottuk”, akkor már csak öten geográfusok, a Budapest természeti földrajza című kötetet. Az előbbi kötet alapján visszatértem gyerekkori egyik szerelmemhez. Még hallgató koromban a barlangokat jártam és nem hiszem, hogy van Magyarországon sok olyan barlang, amiben nem jártam volna. És volt szerencsém megírni, és szintetizálni Budapest barlangjait a Budapest természeti földrajza című kötetbe. Ez alapul szolgált ahhoz, hogy évtizedekkel később a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat tiszteletbeli tagjává választott. Aztán Budapestet így zártuk le. Közben Pécsi Mártonnak egy nagyon hosszú betegsége volt, úgyhogy az egész szerkesztőségi munka befejezését Szilárddal kettőnknek kellett vállalni, egy ilyen nagyon sokoldalú monográfiában, mint amilyen a Budapest természeti képe lett.

Utána aztán, sőt már közben megint adódott egy téma – hol van akkor még a kutatásterület, ami kevésbé ismert – mestereink javaslatára. „Na menjete Somogyországba Szilárd, Marosi!” Aztán Szilárddal fölosztottuk, ő Külső-Somogyot, én meg Belső-Somogyot kaptam. Már az '50-es években ott járkáltunk, mert érdekelték a balatoni problémák. Utána szisztematikusan elkezdtük földolgozni, és ebből alpművek születtek és rengeteg tanulmány. Igaz, hogy az én területem Belső-Somogy volt, Szilárdé meg Külső-Somogy, de nagyon sokszor együtt voltunk, egymás területét is bejártuk, odajártunk, visszajártunk és a Balatonparton is mindig megfordultunk, elsősorban a déli parton. Ennek kapcsán alapvető kérdés volt például a Balaton kialakulása. Amiről mi már tudtunk, tanultuk már az egyetemen a négyféle véleményt. Az más kérdés, hogy Lóczyék még akkor nem számoltak négyes tagozatú pleisztocénnal, volt nekik alsópleisztocén és felsőpleisztocén. Aztán Cholnoky is mást mondott. Nagyon komoly kutatásokat végeztek ott a háború előtt közvetlenül Kéz Andor és Bulla Béla, ők utolsó interglaciálisra tették a Balaton kialakulását. Zólyomi Bálint, akit már emlegettem, a würm végére datálta, 10 ezer évre körülbelül, mert olyan polleneket talált, ami alapján így gondolta (nem talált ott öregebbet, ahol ő fűrt). Később mondtam neki, hogy olyan helyen fűrt, ahol már lemosta a meridionális hátaokról, a Balaton fenék alatti hátairól a víz az idősebbeket. Sümeghy még fiatalabbra, a holocénre tette. Én viszont már '55-ben, amikor az első nemzetközi jellegű Magyar Földrajzi Kongresszus volt, leírtam az útvonalvezetőbe, nem saját kutatásaimra alapozottan még akkor – később aztán alátámasztottam rengeteg saját kutatási eredménnyel is –, hogy mindenkinek igaza van, annak is, aki azt mondja, hogy ópleisztocén vagy azt, hogy újpleisztocén. Mindenkinek volt valami adata ahhoz, hogy azt mondja, hogy ópleisztocén vagy újpleisztocén (azon belül Bulláéknak utolsó interglaciális), Zólyominak is igaza van, szóval mindenkinek volt iga-

za. Akkor megfogalmaztam egy ilyen mondatot – amire máig büszke vagyok, 1955-ben írtam le –, hogy a Balaton térben és időben szakaszos süllyedések eredményeként kialakult medence. Később aztán finomítottam úgy, hogy hármasszortatú. Nevezéktanilag megkülönböztettem a Balaton-medencét, ami csak azért Balaton-medence, mert egy nagy medence, aminek a közepén ott van a Balaton, de annak semmi köze így még a Balatonhoz. Aztán jön a tómedence, amit a tó már érintett, az előzőnél már persze kisebb területű, az a része a Balatonnak és partvidékének, amit a tó ilyen-olyan formájában már érintett. Ez tehát a balatoni abrúziós szintek és túrzás szintek területét foglalja magába. Ez kisebb mint a Balaton-medence, az sokkal nagyobb, az csak éppen egy keretek közé foglalt, délről, északról egyaránt határolt, zezugosan határolt medence, ez meg már tómedence, amit a tó is érintett. A tómeder a harmadik fázis, amit ma is kitölt a tó vize. Eltekintve az egy-két méteres ingadozásoktól, éppen itt van most ez a témakör, hogy kiszárad-e a Balaton vagy nem, és pótolni kell a vizet vagy nem. Látjuk, hogy a természet megold mindent. Tehát erre büszke voltam, hogy a Balaton genetikájának és kialakulásának idejével kapcsolatban már akkor, még csak föltételezések alapján szintézisbe hoztam az őseinknek az eredményeit azzal, hogy mindenkinek igaza van, mert térben és időben szakaszos a kialakulása. Utána aztán millió adattal igazoltuk Szilárd Jenővel, hogy ez tényleg így van, például a meridionális völgyek helyzetével. A meridionális völgyek azok, ahol amikor még nem volt meg a Balaton, átfolytak északról a vizek és lementek először a Dráváig. Azt is én találtam ki, hogy időben és térben hármasszortatú süllyedékterületről van szó. A legöregebb a Dráva-medence, ami erózióbázisa volt az északról, északnyugatról jövő nagy vizeknek, még az Ős-Dunának is, aztán a Zalának stb. Aztán Felső-Kapos–Kalocsai-süllyedéknek neveztem el azt a nagyjából a Magyarország egyik fő szerkezeti irányait követő ÉK–DNy-i csapású, középhegységünkkel is azonos csapásirányú, azzal párhuzamos süllyedéket, amely az Alföldre is átszolgál. A Kalocsai-süllyedékről tudtunk, de hogy az tovább a Felső-Kapos vonalon egészen nyugatra húzódik, fúrásadatok alapján mutattam ki. Egy óriási üledékgyűjtő medence volt ez, ahol több mint száz méter vastag pleisztocén hordalékkúpanyag rakódott le, amit az északi vizek hoztak, amikor már nem tudtak lefolyni a Dráva-süllyedékig, mert ez utóbbi, a Felső-Kapos mente besüllyedt, ezért akkor már csak eddig jöttek. Aztán jön a harmadik, időben fiatal fázis, már a generációkat tekintve legfiatalabb harmadik fázis, a Balaton mai süllyedéke. Tehát ez egy szerkezet-morfológiai hipotézis, de igazolt hipotézis. Most már azt kell mondanom, hogy elfogadták. A magyarországi szerkezeti meghatározottság bizony ilyen, van nekünk egy ÉK–DNy-i főszerkezeti vonalunk, és az erre merőlegesek, amelyek általában fiatalabbak. Nem véletlen, hogy ha csak a Dunát nézzük, akkor az korábban lement a Kisalföldön, bizonyára lement délre, aztán kialakult a Visegrádi-áttörés révén a mai szakasz, de mielőtt a Duna arra ment, akkor még a felvidéki folyók jöttek át a Móri-árok irányából a középhegységen, és mentek le délre. Tehát a Balaton még sehol. Ezek ilyen szerkezet-morfológiai eredmények.

Belső-Somogyban, aminek aztán a komplex feldolgozását vállaltam, megint homokon találtam magam, meg persze löszön is. A Marcali-hát szerkezetileg azonos a Keszthelyi-hegységgel, ugyanazon línea, csak közben a Balaton elválasztotta őket. A Marcali-háton szerkezetileg elég magasra emelten található meg a pannon, azon pedig meg tudott telepedni a hulló porból az anyag, és lösszé tudott alakulni megfelelő klimatikus viszonyok között. A Marcali-hátnak a nyugati felén ment még le az Ős-Zala, keleti felén jött le a Tapolcai-medencének az ősvize. A Tapolcai-medence analógiája a déli parton a Nagyberék, az itt átfolyó ősvizek anyagából hordalékkúp lett, vagyis homok és abból a homokból képződött a belső-somogyi nagy szélhatásra a futóhomok-terület. Tehát megint futóhomokon találtam magam. Mindezek szintéziseként alkottam meg az úgynevezett homokmorfológiai koncepciómat, amit külön tanulmányban szintetizáltam valamikor még az '50-es években. Homok, de ugyanakkor mindenütt a jégkorszak jelei ott vannak. A löszről már beszéltem, mint jégkorszaki fő termékről. Paksnál kezdtük, aztán a Somogyi-dombságról meg kiiktattuk a Lóczy-féle völgyi lösz, mert az végeredményben lejtőlösz, amit mikor már megfelelő domborzat volt és képződött a lösz, ha volt hozzá lejtő, akkor mosták le a vizek és lejtőlösz képződött, amit Lóczy völgyi lösznek nevezett joggal, mert a völgyek peremein vannak ezek.

Belső-Somogyban találtam olyan heterogén természetföldrajzi meg morfológiai világot és földhasználatot, hogy akkor jöttünk rá, Szilárd Jenő Külső-Somogyban, én meg Belső-Somogyban, hogy azért nagyon nem mindegy, hogy mire használja az ember a földet. Ha úgy tetszik, nagy általánosságban a Földet, vagyis a természetföldrajzi adottságokat. Tehát akkor hangsúlyoztam azt, hogy a természet kínál valamit, a társadalom, meg a gazdaság igényel valamit, hát ezt ütköztessük. Akkor nézzük meg, hogy mit tesz lehetővé a természeti adottság és mit igényel abból a gazdaság, a társadalom, de ahhoz kell persze a piac is. Szóval akkor kezdtem én igazán komplex földrajzossá válni, amikor ütköztettem a természeti kínálatot a társadalom gazdasági igényeivel. Aztán ebből született a tájértékelés irányzat, mert ahhoz táji keretekben, mégpedig kistáji, sőt táj alapegységi szinten, táj típus szinten kell differenciálni. Nagy általánosságban például olyan tanulmányunk is született Szilárd Jenővel, hogy a morfológiai adottságok szerepe igen jelentős a település- és közlekedéshálózat kialakulásában. Nem mindegy, ott Somogyban világosan kirajzolódott – erről különben tanulmányt írtam –, hogy vannak helyi erőforrások, vannak helyzeti energiák (megtanultuk már Mendöléktől), és ezeknek az értékelése sok szempontból fontos. Úgyhogy megcsináltam egy sémát, fölül természeti adottságok, alul társadalmi-gazdasági igények és, hogy mi hova hat. Ebből lett aztán nemzetközi szakirodalomban is többször publikált sémám, amit Szilárd Jenővel közösen írt cikkünkben publikáltunk először 1963-ban. Aztán nem véletlenül lett az én kandidátusi disszertációm – amit 1965-ben védtem meg – ilyen témájú, hogy Belső-Somogy kialakulása, geomorfológiája és természeti adottságai, mint a gazdálkodás feltételei. Aztán más kérdés, hogy az említett Földrajzi Tanulmányok sorozatban ennek csak a morfológiai része jelent meg, de azóta rengeteg publikációban, nem csak Somogyból, hanem általánosságban is gazdasági, társadalmi igény szempontjából próbáltam értékelni a természeti, táji adottságokat. Aztán ebből lett az ökopottyp, az én szüleményem, vagyis ökoló-

giai potenciál típus, tehát hogy a környezetpotenciál milyen típusú. Más kérdés, hogy aztán piac függvényében, meg a társadalmi környezet függvényében, ki mire mit használ. Meddig bányászokodsz valahol, hogyan bányászokodsz, hogy használod az erdőt, kiirtod vagy nem irtod. Akkor jön a mezőgazdaság, ott pedig aztán jönnek az agroökológiai potenciálok, amit aztán volt szerencsénk Góczán Lászlóval szövetkezve kidolgozni. Kelltt aztán hozzá sok pénz, mert rengeteg feltárást kellett készítenünk, talajvizsgálatot stb. Az agroökológia az ún. agrogeológiai irányzatból fejlődött ki, mert az megszületett még a múlt század elején a Földtani Intézetben, de ezt most már ökológiai szemlélettel csináltuk. Agroökológiai vizsgálatokat végeztünk títusterületeken, hegyvidéken, dombvidéken és síkságin, húsz egynéhány títusterületen, ez a trió: Góczán, Marosi, Szilárd. Rengeteg feldolgozást csináltunk, tucatnyi térképvázlattal, azokra alapozva értékeltünk és ezeket használták először. A Központi Földtani Hivatal kísérlete volt ez, és bennünket bíztak meg, hogy csináljuk. Utána rájöttek erre egyes gazdaságok is, és feldolgoztatták velünk a területüket, így el tudtuk adni eredményeinket állami gazdaságoknak, meg néha termelőszövetkezeteknek. Megmondtuk nekik az adottságok alapján, hogy ide búzát, oda krumplit, oda legelőhasználatot stb.-stb. javasltunk, annak megfelelően, amit a természet kínál. Azt is megmondtuk, hogy így használjátok, és legyen azzal a technikával, ilyen kémiai tápanyag-utánpótlással. Azt mondta egy tsz. elnök két évvel később – azt sosem fogom elfelejteni – valahol a Kisalföldön, hogy meg ne mondjuk a dolgozóinknak, hogy dupla a hozam hektáronként, mint tavalyelőtt volt, annak alapján, hogy úgy használták azt a földdarabot, ahogy mi mondtuk, mert hosszabb időn át akarják dolgozóik jövedelmét fokozatosan növelni. Sokszor parcellahatárokat jelöltek ki a felvételező munkáink, tanácsaink alapján, majd a parcellahatárokat áthelyezték. Szóval idáig ment a gyakorlati, alkalmazott földrajzi kutatásaink jó része. Ezt csak agrárgazdasági szempontból mondtam, de ugyanígy településfejlesztési stb. tekintetben is. Szóval így szélesedett a szemléletünk, kutatási tárgyunk is vele együtt, mert próbáltuk figyelembe venni a társadalmi-gazdasági igényeket. Most az a baj, hogy ma megint új rendszer és agrárgazdaságunk ott van, ahol van. De régen bizony erre odafigyeltek a tervezők, odafigyeltek a földhasználók, ha szabad így fogalmazni, településtervezők. Rengeteget dolgoztunk a Tervhivatalnak, országos szintű megbízásokat is teljesítettünk, regionalizáltunk ilyen-olyan szempontból.

Tudjuk azt, hogy a földrajznak az egyik nagy feladata a szintézis felállítása. A professzor úr hogyan ítéli meg, hogy mi a földrajznak a feladata, illetve hogyan is változott a földrajz szerepe?

A földrajz feladatait régen meghatározták. Változott persze a feladatköre, sőt változik társadalmi szinteken is attól függően, hogy mi az erősebb irányzat. A földrajznak mindenkor a komplexitás a lényege és azért lett a legtöbb geográfus – én remélem, hogy azzá lettem – komplex szemléletű, mert fontos, hogy hogyan hat egyik tényező a másikra. Először a természeti tényezők, ezt már mondtam az előbb a talaj kapcsán, hogy abban minden tükröződik, de ha valami kirí a sorból, azt meg kell nézni, hátha az úgy rí ki a sorból, hogy inkább elhagyja a másik négynek a figyelembe véte-

lét, mert az a domináns. Tehát mindig kell egy domináns faktor és annak a meghatározása, ami sokszor a domborzat, de még többször talán a klíma, hogy mennyi a csapadék, milyen a hőmérséklet, északi lejtő, déli lejtő, kitettség stb. Ami domborzati alapokból tükröződik, az éppen a csapadék érvényesülése következtében a növényzet, több a csapadék, más a növényzet, tükröződik a hóhatás is. Nem véletlenül keveredtünk mi össze botanikusokkal, főleg Zólyomi révén Jakucs Pállal, akik akkoriban már csinálták az ő szakmájukból adódóan, kötelezően csinálták, hogy a növényzet variációi, térbeli különbségei hogyan tükröződnek a mikroklímában.

Sok mindent publikáltam egyedül, de háromféle trióban is volt szerencsém részt venni. Említettem az Ádám, Marosi, Szilárdot – én mindig középütt vagyok abc szerint –, Góczán, Marosi, Szilárdot, akikkel olykor geológiai, olykor ökológiai kutatásokban voltunk együtt és a Jakucs, Marosi, Szilárdot, akik viszont mikro-, topoklimatológiában voltunk társak. A földrajzban teljesen a mi úttörő vállalkozásunk eredménye lett az úgynevezett mikroklimatológiai vizsgálat. Nem öncélúan, hanem mert a mikroklímában is tükröződik sok természeti tényező és ráadásul különböző szinteken, különböző állomásokon. Akkor mindig mi választottuk ki morfológiai szempontból, hogy északi lejtő, déli lejtő, sík, nyugati, keleti kitettség, ilyen magas, olyan magas, ilyen erdővel, ilyen növényzettel fedett, olyan növényzettel fedett. Szóval a földrajzi tényezők és a földrajzi szintézis abban van, hogy valamennyi tényezőt figyelembe veszek és hozzáveszem azt, hogy azt mire használják most, és nem lenne-e okosabb más földhasználatot, területhasználatot helyette betenni.

Meg tudja őrizni a földrajz a jövőben ezt a feladatkörét a külső hatásoknak kitéve?

A földrajznak mindig változatlan feladata lesz a komplex szemlélet, vagyis kutatni minden természeti tényezőt, ha úgy tetszik tájtényezőt, de az ugyanott érvényesülő társadalmi-gazdasági jelenségeket is, amik viszont nagyon változnak. Most aztán igazán belép az érdek, mert valamikor egy gazdálkodó egységnek, vagy egy egyéni gazdának is az volt a célja, hogy a piacon figyelembe vegye, hogy mennyit adnak a paradicsoméért, vagy a szőlőért, vagy a kukoricáért vagy a búzáért, és abból hogy tud legjobb eredményhozamot elérni, és aszerint használta a földjét. Ma viszont már makroszinten is sokszor negligálják, megint hallom, hogy az EU-ban ránk parancsolnak, hogy sokkal kevesebb legyen pl. a szőlő- vagy zöldségterületünk. Túltermelés van, frászt, a világon nincsen túltermelés. De a földrajznak a szerepe, eme szerepe nem szabad, hogy változzon. Ehhez viszont az is kell, hogy a tudatot formálja, a társadalom tudatát formáljuk és itt óriási szerepe van az oktatásnak. Annak idején különböző szinteken tanultunk a gyerekkortól kezdve az egyetemig, aztán meg műveltük a szakmánkat, megtanultunk sok mindent. Ma viszont ott tartunk, hogy nem biztos, hogy érvényesíteni tudjuk a tudást és az sem biztos, hogy a tudást át tudjuk vinni oda, ahol kezdeni kéne, az iskolába. Itt van a földrajzoktatásnak a szerepe. Valamikor kutatás-oktatás egybefolyt, személyekben is együtt volt. A nagy tudósaink egyetemen oktattak, de voltak – sajnos egyre kevesebben vannak – tudós tanáraink, akik oktattak középiskolában, és közben kutattak, szemléletet vittek be az oktatás

anyagába, földrajzi és komplexebb szemléletet. Ma viszont a földrajzoktatás került már sajnos alap- és középszinten is olyan színvonalra, ami elkésztető. Most ebben a tudomány és a szervezeteink próbálnak tenni, amit csak lehet, nem sok sikerrel.

Akkor most egy minőségi romlásnak vagyunk tanúi

Sajnos az a helyzet, hogy a földrajzi közoktatásunk elkésztető, aminek már megmutatkozik a jele – egyetemi barátaimtól hallok – a főlvételi vizsgákon. Nagyon csökkent a földrajzi ismeret a földrajzra felvételizők körében is, mert olyan tanítanak, illetve kevés óraszámban tanítanak. Ez úgyben a földrajzi intézmények, akik erre hivatottak, nagyon sok mindent tettek. Az Akadémia Földrajztudományi Bizottsága interveniált nagyon sokszor, a Magyar Földrajzi Társaság, a Földrajztanárrok Egylete és minisztériumi szinten is, ahol van még beleszólási lehetőség, ott próbálunk szemléletet formálni az irányítók és az oktatáskonceptciók kidolgozóinak a fejében, sajnos nem sok sikerrel. Szomorú, de ez egy állandó harc. Még emlékszem, Chelnokytól is tudnék idézni, hogy mennyire fontos a földrajzi szemlélet. Ő hangoztatta nem is egyszer, sokszor, hogyha a politikusaink, az állam irányítói nem tudnak földrajzot, akkor jaj annak az országnak, és ez igaz. Ma viszont egészen más a tendencia az ismeretszerzésben, az oktatásban, itt a pénz határoz meg mindent. Nem vagyok optimista a szakmánk jövőjét illetően. Ha a földrajzi szemlélet és ismeretanyag háttérbe szorul a társadalom tagjainak a szemében, akkor az egész társadalom „ihatja meg a levét”.

Visszatérve a tájértékelés irányzatra állítom, hogy az akkor nagyon-nagyon korszerű volt, nagy érdeklődés követte, és még ma is megvan a szakmában.

Egyre jobban előtérbe került ez az irányzata a földrajzban, ha megnézzük a szakirodalmat.

Igen, csak a gyakorlati megvalósítása nem biztos, hogy a szakembereken múlik, már úgy értem a földrajzos, vagy rokontudományi szakembereken, hanem lehet, hogy a közigazgatási, politikai stb. szinteken. Ott valósul meg, hogy mit is csináljunk.

A jelenlegi geográfus állományról hogyan vélekedik a professzor úr?

Az viszont, ha úgy veszem, örömdetes jelenség, hogy nagyon szépen gyarapodtak a földrajzi szakemberek létszámában. Aminek egy nagyon kedves megnyilvánulási formája, szervezeti kerete a lassan egy évtizedes múlthoz kötődő geográfusképzés és a doktori iskolák több egyetemünkön. Szóval ez engem reménnyel tölt el. Az biztos, hogy a tudás meglesz az egyes emberekben, és ma már nagyon-nagyon sok úgynevezett geográfus születik a különböző intézményekben és nem csak tanári pályára szánt geográfus. Bennük a reményem, hogy talán tudják érvényesíteni azt a tudást, amit a földrajz széles szakterületéről megszereznek, és hatni is tudnak ezzel a tudással az irányítók

felé, akik szerveznek, hatalommal bírnak, települési szinttől országos szintig, hogy ott érvényesítsék a szakmai tudásukat, és annak megfelelően szülessenek határozatok, amik jók a társadalomnak helyi, regionális és országos szinten is

A kortárs geográfusok és az őket megelőző geográfusok munkáját hogyan ítélték meg ön szerint a külföldi szakemberek?

A magyar földrajznak mindig jó volt a nemzetközi hírneve. Nagyon széles a kör, szoktam mondani, és joggal mondhatjuk mindannyian, hogy őseink felfedező geográfusok voltak. Nem véletlen, hogy jelentős szerepet játszottak a Föld megismerésében. Nekem úgy is, mint akinek később kényszerűségből is meg szeretetből is sokat kellett foglalkozzak az úgynevezett tudománytörténettel, volt alkalmam megismerni a magyar felfedezők munkásságát Magyar Lászlótól kezdve, Kőrösi Csomán át Xantusig, nem sorolom tovább. Volt alkalmam írni életpálya értékeléseket. Tehát voltak felfedező utazóink, akik közül néhányuknak, nem sokuknak az érdi Magyar Földrajzi Múzeumban már ott áll a szobra. Ez külön téma lehet, hogy múltunkat tisztelni, becsülni kell. Külön lehetne órákat beszélni, hogy milyen érdemei vannak ebben az érdi Földrajzi Múzeumnak. Balázs Dénes alapította, ma Kubassek János a múzeum igazgatója. Megbecsülik az őseinket, azokat, akik valóban a világ asztalára, a világtudomány, földrajztudomány asztalára tettek le maradandó értékeket, felfedező utazóinktól kezdve. Kutatóink közül, azért ne menjük messzebbre, Hunfalvytól kezdve, Lóczy, Cholnoky, Prinz rengeteget forogtak a világban és adtak elő. Aztán jött az új világ, hogy így mondjam, az én generációm. Nagyon sokat jártak külföldre, magam is hál' Istennek részt vettem az Nemzetközi Földrajzi Unió ülésein, előadások tartásán. Szóval ismerték a magyar geográfiát. Többeket nemzetközi szakmai szervezetek közé is beválasztottak és fontos szerepet játszottak. Mi is rendeztünk itt nemzetközi regionális földrajzi konferenciától kezdve sok mindent. Kétoldalú kapcsolat nagyon sok volt az Intézet múltjában, ma már kevésbé vannak ún. bilaterális szakmai kapcsolatok, amerikaiaktól kezdve a briteken keresztül, a szomszédos országokról aztán nem is beszélve. Sorszámoztuk a konferenciákat és volt francia-magyar földrajzi konferencia, lengyel-magyar, szlovák-magyar, nem sorolom tovább. Szóval ilyenek voltak tucatszám, évente több is volt. Ezek most mintha egy kicsit háttérbe szorultak volna, de azért a Nemzetközi Földrajzi Uniónak ma is van Magyar Bizottsága, és vannak kapcsolataink is. Nagyon sokat jelent a cél érdekében a kiadványok szaporodása. Idegen nyelvű kiadványok közül a Studies in Geography in Hungary volt, amit már nagyon régen elkezdtünk. Ma is a földrajzi konferenciákra odajut egy-egy tanulmánykötet Magyarországról. Ebben viszont kortársaim jeleskednek, itt a házban is, nem sorolnám őket, de az egyetememen is. Tóth Józsefnek a szerepe ebben óriási, nemcsak mint egyetemi tanszékvezetőnek, hanem rektor-nak, ővele külön személyes kapcsolatom van. Tóth József karrierje kezdetén volt szerencsém ott lenni, mert az Intézetünkéből vált ki a Regionális Kutatások Központja megalakulásakor egynéhány egység. Tóth József vezetésével létrehoztuk az Intézet kebelében az Alföldi Kutatócsoportunkat,

mert előtte itt mi tájanként dolgoztunk. Dunántúlon született egy Dunántúli Osztályunk, Észak-Magyarországon született egy Észak-magyarországi Osztályunk és az Alföldön született egy Alföldi Osztályunk, ami 1973-ban alakult meg, és Tóth József vezette. Aztán tíz év után létrejött Enyedi György vezetésével a Regionális Kutatások Központja. Itt volt Enyedi előttem igazgatóhelyettes, aztán amikor elment Montpellierbe vendégprofesszornak, én lettem az igazgatóhelyettes. Amikor visszajött, én maradtam igazgatóhelyettes, ő nem akarta vállalni ezt a vezetést. Mikor meghalt Bihari Ottó, a pécsi székhelyű Dunántúli Tudományos Intézet igazgatója, utódot kerestek. Engem is hívtak '83 végén, de nem vállaltam. Enyedi azzal a föltétellel vállalta – okosan tette –, ha országos hálózattá építheti ki. Az akkori akadémiai vezetőség főtitkára megengedte. Májig dunántúli, pécsi központtal működik a Regionális Kutatások Központja, és azóta valóban kiépült országos hálózattá. Akkor rögvest a pesti Gazdaság- és Társadalomföldrajzi Osztályunk jelentékeny szakmai gárdája fölköltözött a Várba, ott lett a Pesti Osztály Beluszky Pál osztályvezetésével. Itt meg újjászervezték a Társadalmi- és Gazdaságföldrajzi Osztályunkat, a státuszok azonban maradtak. Most tulajdonképpen az a helyzet, hogy regionális szinten is lehet kutatni, kell kutatni, de összehangoltan országos szinten is kell, és a lokális szintnél kezdődik persze minden. A kérdésekre visszatérve, nemzetközi tekintélyünk ezeknek a kapcsolatoknak a révén volt. Amit mi itthon csinálunk, azt át kell adni nemzetközi térre. A kongresszusok alkalmasak erre, a kongresszusokra készült tanulmánykötetek, illetve a kongresszusokon való részvételek, kutatóink, vezető tudósaink, sőt a fiataloknak a részvétele is. Most annak örülök, hogy egyre több fiatal pályázhat ösztöndíjra, nem csak hazai, hanem külföldi utakra is. Tanulhatnak. Az én időmben sajnos nem volt lehetőség erre. Elárulom, hogy sokkal többet voltam zsebből turistaúton, mint hivatalos kiküldetéseinkben. Komolyabbakra elmehettem, ilyen hosszabb, három-négy hetes tanulmányutakra. Három-négy-öt országban lehettem két-három hetet. Szóval akkor nem volt annyi lehetőség, de ma hál' Istennek a fiataloknak van és örömmel látom, hogy ki is használják. Viszont ne legyen már megint az a helyzet – sajnos már országos problémává kezd kinőni, de a mi szakmánkat még nem érinti –, hogy diplomás fiataljaink elmennek külföldi útra, aztán ott is maradnak. Itt gyarapítsák tudásukkal a nemzet szellemi potenciálját és annak révén a gazdasági-társadalmi potenciált.

Végezetül azt szeretném megkérdezni, látva szellemi és testi fittségét, hogy mit szeretne még elérni az életben? Mit szeretne még véghezvinni?

Kérem szépen, jó a kérdés. Köszönöm, bóknak veszem a szellemi és a testi fittséget. Sajnos, már testileg is sokszor vagyok orvosi páciens. Életemben nem tudtam nemet mondani, hála Istennek talán azért is produkáltam annyi mindent a szakmában, és akkor még keveset beszéltem a tudományos testületi tevékenységemről, Tudományos Akadémiai Bizottságoktól kezdve a Földrajzi Társaságig stb., nem sorolom, mert a szerkesztésről szó esett már. Most töredelmesen bevallom, már lassan egy éve kezdek megtanulni nemet mondani. Mert hála Istennek annyi fölkérés ért engem éle-

temben, annyi szereplésre kért a szakma, meg a rokonszakmák is, meg a gyakorlati intézmények is, hogy tényleg gazdag életem volt ilyen szempontból, de egyre kevesebbet vagyok képes vállalni. Csofálkóznak barátaim, kortársaim, hogy „Jéé, te már tudsz nemet mondani?”. Most, hogy csak a legutóbbi példát mondjam, öt olyan neves kortársunknak az ünnepi megemlékezésére kértek tanulmánykötetbe írni, hogy mindegyiket nem tudtam teljesíteni, és azt mondtam akkor mindegyikőjüknek, hogy jó, ott leszek, köszöntőt mondok, de tanulmánykötetbe tanulmányt már öt helyre egy pár hónapon belül nem tudok újat írni. Most akkor önmagamot ragozzam és önmagamtól állítsak össze olyanokat, amit saját magam csináltam? Mástól meg nem lopok, természetesen sosem loptam szakmai anyagokat, információkat. Már érzem, hogy kevesebb önállót tudok alkotni, önálló, új gondolatokkal telített dolgokat alkotni. Ezért azt hiszem, hajlok barátaim, kortársaim és pályatársaim ama kérésének a teljesítésére, hogy írjak memoárkötetet, mert mondandóm rengeteg volna, csak időm nincs arra sem. Még egy humorosnak is tetsző gondolatot hadd áruljak el nektek, kezdek viccelődni, viccként szánom, azért nem egészen komolyan, hogy amire nincs szükségem, azokat az információkat már ki kéne innen szórni a fejemből. Így szoktam mondani, hogy információkat, és amire úgyszintén nem valószínű hogy szükségem lesz, azokat már nem is kéne befogadni. Dolgozott ez az agy egész életében eleget információkkal, talán nem is haszontalanul rakosgatta azokat az információkat valamilyen egységgé, formálta valamilyen szintézissé, ha úgy tetszik kutatási eredménnyé, vagy ahogy szokták rólam mondani, a közérdek szolgálatában. A szerkesztés abszolút közérdek, a tudományszervezés, irányítás is, túlzás az irányítás szó, azt soha nem szerettem használni. Szolgálat, közszolgálat az igen, azt szeretem. Tudják rólam, hogy közszolgálati ember vagyok.

Nemerkényi Antaltól olvastuk önről azt, hogy szakmai hűség, ehhez a kifejezéshez mit szól, hogyan ítéli meg Nemerkényi szavait?

Engem minden ilyen jelző meghatott. Hála Istennek volt szerencsém barátaimtól, kortársaimtól, tanítványaimtól ilyen hízogó megfogalmazásokat is olvasni, hallani. Mindig nagyon-nagyon megható volt, jólesett. Talán nem túlzás, hogy szakmai hűség, hát persze, hogy saját szakmámhoz, azt művelő emberekhez is mindig hűséges igyekeztem lenni. Nem volt ez tudatos, ilyen a természetem, hűséges voltam. Ezt mondják rólam, hűséges vagyok. Soha senkinek nem ártottam, szakmailag mindenkit segítettem, ha tudtam. Büszke vagyok arra, hogy nagyon sokan tekintenek szakmai mesterüknek, pedig én igazából nem voltam oktató. Oktattam egyetemen, címzetes egyetemi tanári címet is kaptam az ELTE-től, de ezek nem voltak rendszeres oktatások, csak alkalmiak voltak, sokszor gyakorlat, szakszeminárium. Ilyeneket tájféldrajzból tartottam sokat. Ott Pécsen dolgozik Lóczy Dénes, tanszékvezetőként, akit én hoztam a szakmába, mert tanítottam őt. Ő is egy ilyen szakszemináriumnak a hallgatója volt. Nagyon sokan, 30-an, 40-en látogatták a foglalkozásaimat, de amit nagyon szerettem, terepen tanítani a fiatalokat, az már egyre inkább háttérbe szorul, ebben a mai korszakban, amikor a számítógép átvette a hatalmat. Még pár évvel ezelőtt a fiatal kollégáimat

kivittem a terepre, illetve elmentem velük, és megtanítottam őket talajszelvényt, feltárásszelvényt fölvenni, vizsgálatokat végezni, de most már mindent a „masinák” csinálnak. Nem mindent, de sok mindent. Lehet, hogy ezzel a földrajzi szemlélet is változni fog, biztos, hogy hasznos irányba, de ne annak rovására, hogy a régi értékek veszendőbe menjenek.

Nagyon szépen köszönjük a beszélgetést, és köszönjük, hogy időt szakított ránk. Nagyon jó egészséget kívánunk professzor úr!

Nagyon köszönöm, megtisztelő az érdeklődésed.

Köszönjük szépen, ez a beszélgetés nagyon gazdag és értékes volt számunkra.

Önmagammal sosem voltam megelégedve, ez igaz. Néha elhittem, ha mondták rólam, hogy ezt jól csináltad. Hál' Istennek, nagyon sokszor mondták.